

KRONIKA

ZNANSTVENA PUBLICISTIKA

SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON X. Ob izidu X. snopiča *Slovenskega biografskega leksikona* je treba poudariti zlasti dve stvari. Knjiga je najprej sad skupnih naporov, ki so jih pod vodstvom prof. Alfonza Gspana vložili v delo najboljši veščaki s posameznih znanstvenih področij. Uspeh, ki so ga dosegli, potrjuje možnost in uspešnost skupinskega dela. Brez dvoma je takšen način dela v času zelo razvejanih strokovnih specializacij, ko so tudi ožja področja toliko obširna, da za temeljito poznavanje zahtevajo silno energijo in prenikavo sposobnost, edino smiselno, potreben in učinkovit. Le tako je mogoče nekaj napraviti v obilju nalog, ki čakajo v naši kulturi.

Kakršna koli spodbuda na področju kulture, ki teži k zbiranju in temeljiti ocenitvi kulturnih pojavov, se ne da zamisliti brez skupno koordiniranih prizadevanj. Izkušnje s pisanjem narodne zgodovine so utrdile prepričanje, da je tako delo mogoče kot vzajemno uskladeno delo večjega števila zgodovinarjev. Zahteva po urejevanju gradiva iz zgodovine naše književnosti prav tako na prvo mesto postavlja organizirano dejavnost skupine izšolanih in ustrezno sposobnih ljudi. Ta misel je že dozorela v spoznanje, zavoljo česar zasluži popolno pomoč za to odgovornih ljudi, kadar se v kakršni koli obliki postavi vprašanje realizacije.

Posebno razveseljiva pa je druga stvar, in sicer, da imamo v naši znanosti in kulturi še vedno ljudi, ki so strokovno usposobljeni in osebno pripravljeni za takšno delo. V času, ki pri znanstveno-raziskovalnem delu nekako samogibno teži k medsebojnim pristnim zvezam, dopolnjevanju in poglobljanju, kar pa dejansko zavira vrsta objektivnih in subjektivnih vzrokov, novi zvezek *Slovenskega biografskega leksikona* dokazuje srečen splet okoliščin. V njem se namreč ne srečujeta samo kulturna dediščina in sodobnost v imenih predstavljenih, marveč si stojita nasproti tudi izročilo in sodobna zavest. Zato pisanje prispevkov za delo takšne vrste ne more biti zgolj evidentiranje, marveč se samo po sebi spreminja v iniciacijo. V prispevkih gre za lastno gnetenje in opredeljevanje do preteklosti, ali — z drugimi besedami — za urejevanje in vrednotenje zgodovinsko minulega in navzočega z vidikov današnje stopnje našega znanstvenega in duhovnega razvoja. Zato je izdajanje *Slovenskega biografskega leksikona* že od vsega začetka v letu 1925 reprezentativna narodnostna zadeva, omogočitev nadaljnjih zvezkov, ki še manjkajo, pa prava pravcata narodna in kulturna dolžnost.

Čeprav se je v povojnem času na svetovnem knjižnem trgu pojavilo več leksikonov z občo ali specializirano tematiko, jih še vedno ni dovolj. Na tak način obdelano gradivo je prepotrebno pomagalo vsakemu, ki se zanima za široka vprašanja znanosti in umetnosti. Med njimi je bilo tudi takšnih, ki so bili sestavljeni na hitro, in so zato vsebinsko površni. Leksikon pa, o katerem gre beseda, spada med najbolj resne uresničitve takšnih publikacij v državi. Po nekaterih posebnostih je vzoren ter zasluži splošno pozornost in obče priznanje.

Deseti zvezek *Slovenskega biografskega leksikona* prinaša na 239 straneh velikega formata sestavke, ki jih je napisalo 92 avtorjev. Ti sestavki obravnavajo še vedno samo črko S (Schmidt-Steklasa). Med njimi zaslužijo posebno

pozornost biografije Janeza Ludvika Schönleba, Petra Seebacha, Jakoba Sketa, Karla Slanca, Antona Slodnjaka, Antona Slomška, Andreja Smoleta, Andreja Smolnikarja, Valentina Staniča in Jožefa Štefana. To so obširni sestavki, ki obravnavajo omenjene teme v podrobnostih. V njih je zgoščeno tisto pozitivno znanje, ki se ne da premakniti, kar pomeni, da avtorji ne gredo v interpretacije, v katerih bi bila mogoča subjektivizem in samovolja. *Slovenski biografski leksikon* obvladuje svet zanesljivih podatkov, med katerimi je iskana najbolj normalna (genetična) zveza, tu in tam pa je na podlagi gradiva postavljena kakšna zelo verjetna hipotetična trditev. Taka je na primer razrešitev pisca prve slovenske pesniške poslanice, ki je bila objavljena 1689 v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*. Avtor poslanice se je skrtil za vzdevek Jožef Zizenčeli, kar je že Marko Pohlin spremenil v Sisenhal. S tem se je pokazala avtorju zadevnega sestavka v leksikonu (Maks Miklavčič) kot edina realna možnost, da Zizenčelija poistoveti z učiteljem poetike in jezuitom Francem Siezenheimom (1658–1714). Posrečenih zvez in miselnih kombinacij je seveda veliko, kar potrjuje misel, da je X. zvezek *Slovenskega biografskega leksikona* tudi znanstveno ustvarjalno dejanje.

Uredništvo je skupino svojih sodelavcev okrepilo s mlajšimi močmi (npr. Francè Bernik, Kajetan Gantar, Jože Koruza, Mirko Juteršek, Nada Prašelj, Marijan Smolnik, Viktor Vrbnjak idr.), ki so se po zanesljivosti in trdnosti koncepcije kot monoliten blok vključili v vsebino zvezka. Pritegovanje mlajših bi se moralo še nadaljevati, ker pomeni čudovit stimulans za njihovo znanstveno rast in pospešuje priprave za nadaljnje snopiče *Slovenskega biografskega leksikona*, za katerega slovenska kulturna javnost želi, da se čimprej konča.

Opravljen delo je zahtevalo skrajno skrbnost in natančnost v formulacijah. V večini sestavkov ni bilo zadosti samo solidno poznati panoramo naših kulturnih problemov, marveč je prišel v poštev enako jasen pregled svetovne kulture v celoti. Biografska skica in strnjena oznaka kakšnega kulturnega delavca na omejenem prostoru je namreč dvorezen meč. V obširnem članku je brez večjih težav mogoče dati celotno oceno, ne da bi pri tem moral odpasti širši kontekst. To pa je hkrati tudi nevarnost, ki preži na piščega. V krajšem sestavku se manj večje pero ne znajde ob težavi, kako izreči bistveno. Tudi veščak težko doseže stopnjo, ki jo je metaforično označil Maksim Gorki, stopnjo namreč, na kateri je besedam tesno, a mislim prostrano. Pisci sestavkov za X. zvezek *Slovenskega biografskega leksikona* so to stopnjo v glavnem dosegli. Tako so poleg zgoščenega faktografskega nizanja podatkov dali često zelo posrečene in pretehtano izražene ocene kulturnih dejanj in dogodkov ter so le-te včlenili v ustrezni zgodovinski tok. To je gotovo zahtevalo ponovno brušenje formulacij in preverjanje natančnosti, da ne bi bili zašli v frazerska poploševanja in verbalnost, ki pogosto spremljajo takšno delo. Obravnavana knjiga je tudi v tem pogledu sad treznega premisleka in velike odgovornosti.

Imena iz slovenske kulture, ki jih obravnava X. snopič *Slovenskega biografskega leksikona*, so zbrana po vnaprej natančno določenem načrtu, ki je spoštljiv do prizadevanj v kulturni preteklosti slovenskega ozemlja in hkrati sprejemljiv s stališča sodobne znanstvene kritičnosti. Obseg sestavkov v glavnem ustreza vlogi in pomenu tistega, o katerem gre beseda. Nadvse dragoceno je dovolj izčrpano navajanje bibliografije, kar poznavalcu in interesentu omogoča kontrolo nad znanstvenimi ugotovitvami, vpeljuje v poglavitna vprašanja ter raziskovalni dejavnosti posreduje nepretrganost znanstvene in kulturne misli.

Ker gre za znanstveno delo velikega narodnega in kulturnega pomena, je po načelnih stvareh koristno izreči tudi nekaj obrobni opazk. Le-te seveda nimajo namena — in ga ob resnosti celote tudi ne morejo imeti —, da bi zmanjševale objektivno in priznano vrednost knjige, marveč gre za nekaj zgledov, ob katerih je mogoče nakazati, kako bi se sestavki lahko še bolj izravnali in uredili po enotnih kriterijih.

Prvi problem, ki ga *Slovenski biografski leksikon* danes postavlja na dnevni red, je problem njegovega znanstvenega predmeta. Med I. in X. zvezkom je preteklo malo manj ko pol stoletja; ta čas je bistveno spremenil pojmovanje in funkcije slovenske kulture. Kultura je dosegla popolnost institucionalnih oblik in je začela funkcionirati v zapletenem sklopu mednarodnega kulturnega življenja. To je povečalo personal na posameznih položajih kulturnega izživljanja postavljene ljudi, kar je pred uredništvo postavilo težka vprašanja. Konceptija prvih zvezkov, ki so težili k solidni informaciji in doglednemu sklepu celotnega dela, se je vse bolj razblinjala. Edicija je zaradi svojega osrednjega položaja v kulturi in zaradi neizdelanosti večine znanstvenih disciplin začela prevzemati neke naloge, ki so izhajale iz narodnostnih, a ne leksikonografskih potreb. Z druge strani ji je grozila odprta meja v tekočo in prihodnjo kulturno dejavnost. To uredništvu ni dajalo možnosti za mirno in v eno nalogo usmerjeno delo, marveč ga je ob preteklosti, ki je predmet znanosti, hkrati vezalo tudi nastajanje prihodnosti. Ob sklenjenosti dogodkov, ki jih je že preplavila zgodovina, je obstajala nemirna voda sodobne aktualnosti, ki je zahtevala drugačen odnos in drugačno metodo.

Notranja razslojenost v opisanem smislu je značilna tudi za X. zvezek *Slovenskega biografskega leksikona*, v katerem je očitna celo na zunaj. Pod gesli Slamnik (=Zidar) ali Smole bomo našli najbolj skope podatke, ki so stisnjeni v manjše število vrstic (70 in 83). Ta obseg v primerjavi z drugimi gesli v istem okviru seveda ni izraz o pomenu obeh sodobnih ustvarjalcev, marveč je nastal iz notranje zagate, v katero je prišlo uredništvo zaradi raztegnitve v objavljanju leksikona na desetletja in zaradi neomejenosti svojega predmeta. Ta zagata rahlja načelno konceptijo in povzroča odstop, kakršen je na primer sestavek o Karlu Slancu, ki je bil zares pomemben publicist, politik in propagator socializma, vendar je 18 njemu posvečenih stolpcem po obsegu pretiranih in metodično za leksikon neustreznih. Avtor tega sestavka je snoval monografsko in je v tem pogledu dal izredno delo, ki pa kljub temu v takšni obliki sem ne sodi. Uredništvo bi si moralo v takšnih primerih pridržati pravico, da zahteva ustrezne intervencije in predelave v metodičnem pogledu.

Podobne rezerve je treba izreči ob Johannu Gabrielu Seidlu, ki je prav tako obdelan prepodrobno, medtem ko je za Franca Serticha celo vprašanje, če zares spada v leksikon te vrste. Njegova zasluga za slovensko kulturo je le v tem, da je bil Prešernov znanec, saj skupna oznaka zveni samo takole: »S. je bil dober lovec, imel smisel za literaturo, zlasti za lat. klasike ter bil naročnik raznih dom. in tujih mesečnikov. Ustno je izročil nekaj zunanjih podrobnosti o Prešernu: kako je govoril, se nosil, preživel zadnja leta«. Ljudi s takimi lastnostmi je več, pa zato niso prišli v leksikalno delavnico. Kot omenjena oznaka je tudi značajska karakteristika G. A. Scopolija izraz malce labilnih kriterijev. Če napišem namreč, da je bil nekdo »skromen, ustrežljiv, močne volje, predan vztrajnemu in temeljitemu delu«, s tem razen zunanjih

vtisov nisem povedal še ničesar. Ako se leksikon spušča v takšne oznake, potem bi morale nastati na podlagi podrobne seznaniitve z vedo, ki se imenuje karakterologija. Brez tega je vse podobno gradivo zgolj in samo impresionistična deskriptivnost.

Načelno bi bilo treba razmisliti tudi, če ne bi kazalo pri imenih, ki so sporočena v tuji pravopisni podobi, bolj dosledno in več sloveniti. X. zvezek na primer piše Schwegel in Stefan, kar bi bilo iz več razlogov potrebno spremeniti v Zvegelj in Štefan. Pisava v nemški obliki je pač samo formalnega pomena, saj stvarnih razlogov zanjo ni. Pisne in jezikovne različice imen, ki so posledek kulturnopolitičnih ali pravopisnih vzrokov, spadajo v oklepaj pri tistih ljudeh, ki so po rodu ali pripadnosti slovenski.

Podobnih opomb ni mogoče posploševati v kakršno koli načelno negodovanje. Prav na problematičnih zgledih je najbolje vidno, kako potrebno je imeti izdelan instrumentarij ocenjevanja in obvladanja delovne metode. Brez tega bi bila eklektična sestavljanja stavkov, neuravnanost pogledov in pomanjkanje čuta za ločevanje bistva od prigodnega nad zrelim, treznim in poštenim odnosom do dela, ki je pri takem početju še posebno nujno.

X. zvezek *Slovenskega biografskega leksikona* potemtakem ni pisan suho in povsem faktografsko-informativno. Njegova vrednost je v izčrpnosti navedenih imen in v kritično-angažiranem pisanju. Ne prinaša samo poglobitvenih podatkov, marveč te podatke razlaga in povezuje, kar pomeni, da predstavlja vsakega od obravnavanih kot polnokrvno kulturno osebnost. Iz suhe leksikonske paradigme se tudi ta zvezek dviga zato, ker ni neprizadet informator, marveč vodnik in svetoalec. V tem pa je njegov pomen za prihodnost slovenske kulture.

Jože Pogačnik

KNJIŽEVNOST

JOŽE OLAJ, ARGONAVTI. Pesniški prvenec Jožeta Olaja Argonavti* razkriva dokaj samosvojega in samostojnega razmišljajočega ustvarjalca, ki se razumno izogiba nesmiselnemu izrazu ekshibicionizmu, kakršnega opažamo v produkciji mlajšega, v literaturo prihajajočega rodu. Jožetu Olaju, tako nas prepričuje njegova zbirka, še vedno pomenijo izpovedno jedro, tematska razsežnost, snovne variante in tem primeren izraz poglobitve sestavine in smisel ustvarjanja z besedo. V tem se izraža resnost njegovega dela in zanimivost njegovega argonavtskega pohoda v Poeido, v deželo onkraj Kolhide, ki »ni kraj, temveč stanje«. Morda se je v nekaterih primerih približal beatniški pesniški orientaciji (v ciklu Tisa, formalno še posebno v pesmi *Introdukcija*), sicer pa je doživetje sveta in njegova pesniška upodobitev izvirna, ali bolje rečeno osebno pristno doživeta in v pesnikovi ustvarjalni volji prežetena. Odprto ostane vprašanje izrazitosti in širše veljavnosti pesnikovih spoznanj in odkritij.

V petih snovno zaokroženih ciklih oblikuje Jože Olaj v bistvu tri poglobitvene teme: preteklost, sedanjost in iskanje nečesa tretjega, pot v Poeido. Prvi dve temi sta v tem zapisu sicer označeni zelo nepoetično, pa si bomo zanj izposodili pesnikove metafore: »Hodiš po pesku / z motnim spominom na otroške

* Jože Olaj, Argonavti. Založba Obzorja 1968.